

LIETUVOS DIDŽIŲJŲ KUNIGAİKŠČIŲ RŪMAI VILNIAUS ŽEMUTINĖJE PILYJE

Tarp Aukštutinės pilies kalno ir katedros, manoma, XIII a. II p. karalius Mindaugas pradėjo statyti mūrinę aptvarinę netaisyklingo plano pilį. Darbus tęsė Gediminaičiai Vytenis ir Gediminas, po 1419 m. gaisro – Vytautas. Rūmų vietoje aptikta šių ankstyvųjų mūrinių statinių fragmentų, dalis jų eksponuojama požemiuose. Tačiau iki XV ir XVI a. sandūros Žemutinė pilis nebuvo pagrindinė didžiojo kunigaikščio rezidencija – ji varžėsi su Aukštutinės pilies rūmais ir Trakų salos pilimi. Tik XV a. pabaigoje – veikiausiai Lietuvos ir Lenkijos valdovo Aleksandro Jogailaičio iniciatyva – gotikinėmis formomis sekant perstatyti Žemutinės pilies rūmai ilgam tapo politiniu, kariniu, diplomatinio ir kultūriniu Lietuvos centru. Po XVI a. pradžios gaisrų šią rezidenciją nauju, renesanso stiliumi perstatė Žygimantas Senasis su žmona Bona Sforca. Reikšmingas rūmų raidos tarpsnis siejamas su Žygimanto Augusto vardu. 1544 m. tapęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovu, jis netrukus pradėjo naujas statybas. Greta tėvo statydintų vadinamųjų Senujų rūmų Žygimantas Augustas pastatydino Naujuosius – manoma, šiaurės vakarų korpusą. Susiformavo iš visų pusių korpusų juosiamas kiemas, greta buvo užveistas renesansinis sodas. Statybose darbavosi meistrai ne tik iš Lietuvos, bet ir iš Italijos, Čekijos, Lenkijos ir kitų Vidurio Europos šalių. Rūmų išorės ir vidaus apdailai taikyti klasikinės orderinės sistemos elementai, langų apvadams, portalams, karnizams naudota vietinė uoliena ir iš Švedijos bei iš Livonijos atvežtas smiltainis. Patalpas šildė ir puošė įvairiaspalve glazūra dekoruotų koklių krosnys. Įtakingus užsienio svečius stulbino rūmuose sukaupta didžiulė biblioteka, paveikslų ir gobelenų, ginklų, medžioklės trofėjų rinkiniai ir lobynas. Po 1610 m. gaisro perstatyti rūmus baroko stiliumi ėmėsi Zigmantas Vaza. Tuo pat metu iškilo ir mauzoliejinė Šv. Kazimiero koplyčia, kurią su rūmais sujungė galerija. Savo tėvo darbus įrengiant Vilniaus rezidenciją užbaigė Vladislovas Vaza. Rūmų interjerai pasidabino ornamentų lipdiniais, durų portalus ir prašmatnius židinius apjuosė iš akmens išskaptuoti herbai ir gausios augalų motyvų puošmenos. Daugybė tokių apdailos elementų buvo rasta per archeologinius kasinėjimus XX amžiuje. Per XVII a. vidurio kataklizmus rūmai buvo visiškai nusiaubti ir apleisti. Po valstybės padalijimų Vilniaus gubernatoriaus iniciatyva 1799–1801 m. pastatai išardyti iki pamatų, vėliau pilių teritorijoje įrengta karinė tvirtovė. 1987 m. pradėti nuoseklūs archeologiniai, architektūriniai, istoriniai rūmų tyrimai, kurių pagrindu XXI a. pr. inicijuotas rūmų atkūrimas.

PREZIDENTŪROS (BUV. VYSKUPŲ IR GUBERNATŪROS) RŪMAI VILNIUJE

Simono Daukanto a. 3

Vieta, kur dabar stovi Prezidentūra, 1387 m. Jogaila padovanojo Vilniaus vyskupijai. Pirmasis Vilniaus vyskupas Andrius Vasila čia pastatė rūmus. Šimtmečius tai buvo įspūdingiausi pastatai ir sodai po valdovų rezidencijos, jie ne sykį degė, buvo niokojami per karus ar suirutės ir vėl atkuriami. Paskutinis rūmuose rezidavęs vyskupas buvo Ignotas Masalskis, garsus XVIII a. švietėjas, mecenatas ir politikas. Po III valstybės padalijimo Vyskupų rūmų ansamblis tapo Rusijos vyriausiojo vietininko – generalgubernatoriaus būstine. Čia rezidavo karvedys Michailas Kutuzovas, Michailas Muravjovas-Korikas, tuo metu ištaigingiausiuose Vilniaus rūmuose viešėjo keli Europos valdovai: Stanislovas Augustas Poniatovskis, prancūzai Liudvikas XVIII ir Napoleonas I, Rusijos carai Pavelas I ir Aleksandras I.

1824–1832 m. rezidencija perstatyta pagal garsaus Peterburgo architekto Vasilijaus Stasovo projektą ir įgijo dabartinį pavidalą. Rūmams suteikta tuo metu madingo ampyro stiliaus dvasia. Kiti ansamblio pastatai – kordegardija (sargybos būstinė) su vienaaukščiais korpusais, arklidės, sandėliai, kiemo kolonados, ketveri vartai – apjuosė didelį vidaus kiemą. Priešais pagrindinį rūmų fasadą įrengtas sodelis (dabar tai Simono Daukanto aikštė). Didinant rūmus nugriauti universiteto pastatai prie gatvės.

Prieš Lenkijai užimant Vilniaus kraštą 1920 m. rūmuose įkurdinta Lietuvos užsienio reikalų ministerija ir telegramų agentūra. Tarpukariu rūmai vėl naudoti reprezentacijai; juose buvo apsistojęs Lenkijos maršalas Józefas Piłsudskis. Po Antrojo pasaulinio karo čia veikė sovietų armijos karininkų namai, o XX a. 7-ajame deš. įrengti Meno darbuotojų rūmai. Atkūrus Nepriklausomybę, dalį patalpų kurį laiką užėmė Prancūzijos ambasada. 1997 m. restauruotuose rūmuose įsikūrė Prezidentūra.

Pastatas garsėja restauruotais ar atkurtais istoriniais vėlyvojo klasicizmo interjerais. Ypač puošnios antro aukšto patalpos, dekoruotos baltais lipdiniais ir sienų tapyba. Tai Baltoji (pagrindinė), Žalioji ir Mėlynoji salės, be to, Derybų salė, kurios kesoninės lubos yra dar iš Vyskupų rūmų laikotarpio, laukiamasis ir sekretoriatas, reprezentacinė laiptinė.

Prezidentūros parkas – vienas seniausių Vilniuje. Jis kelis šimtmečius priklausė Vilniaus vyskupijai ir vadintas Vyskupų sodu. XIX a. I p. perstačius rūmus, pertvarkytas ir nedidelis parkas. Iki šių dienų jis išlaikė peizažinio stiliaus formas, kurias tuomet pasiūlė prancūzų kilmės Vilniaus gubernijos architektas Žozefas Pusjė.

*Vėlyvojo klasicizmo Prezidentūros rūmų pagrindinis fasadas
ir Vilniaus universiteto pastatai. 2013*

*Verkių dvaro sodybos rytinės oficinės Biliardo salės kesoninių lubų
ir reprezentacinės salės fragmentai. 2012*

LENTVARIO DVARO SODYBA

Mūsų dienas pasiekusios Lentvario dvaro sodybos kompozicija ir pastatų architektūra liudija du ansamblio kūrimo etapus: pirmą, prasidėjusį XIX a. vid. dvarui atitekus Palangos ir Kretingos dvarų savininkui Juozapui Tiškevičiui, ir antrą, nuo XIX a. pab., kai Lentvaryje šeimininkavo jo sūnus Vladislovas. Rezidencija įkurta šiauriniame Lentvario ežero krante. 1850–1873 m. ežeras paplatintas, per jį supiltas pylimas, jungiantis iš trijų pusių vandenų apsuptą dvaro sodybą su miesteliu. Tuo pat metu ant aukštos terasos iškilo dviejų ir trijų aukštų rūmai su išlakiu bokštu, privažiuojamuoju prieangiu, kreneliažu pietvakarių pusėje ir žemesniu dviaukščiu sparnu priešingoje dalyje. J. Tiškevičiaus laikais pastatyti ir beveik visi ūkiniai pastatai. XIX a. pab. V. Tiškevičiaus iniciatyva rūmai pertvarkyti pagal belgų architekto de Waegh'o projektą talkinant architektui Tadeušui Rostvorovskiui ir inžinieriui Aleksandrui Antonovičiui. Pastatas įgijo ryškus neogotikines formas, sudėtingą planą ir imponantišką tūrį – jį papuošė šešiaaukštis bokštas, šoniniai ir viduriniai rizalitai, trisienės iškyšos. Išskirtinis Lietuvos dvarų rūmų neogotikinės architektūros pavyzdys pasižymi formų turtingumu: netinkuotas raudonų plytų mūras subtiliai suderintas su tinkuotomis ir baltintomis dalimis (cokoliu, dantytomis mentėmis, langų apvadais, traukomis, karnizais), siluetą pagyvina angliškosios gotikos įkvėpti ažūriniai kaminais, aštuonbriaunę bokšto smailę supa keturi erkeriniai bokšteliai, arkatūra ir mašikulų juosta. Rūmai garsėjo interjerais, turtinga biblioteka ir vertinga meno kolekcija, iš Italijos parsivežtais įrangos elementais – vidinėmis durimis, židiniais, baldais, skulptūromis. Autentiški interjerai sunyko.

Atokiau išliko dar 12 ansamblio pastatų, daugiausia vadinamojo plytų stiliaus. Jų architektūra profesionali, išraiškinga. Bene įdomiausi ūkiniai pastatai – arklidė, pasižyminti įmantriu tūriu ir formų įvairove, bei romantinis, gynybinės architektūros bruožų turintis bokštas parke.

Lentvario dvaro sodyba žymi ir garsiojo prancūzų kraštovaizdžio architekto Édouard'o François André suprojektuotu mišrios kompozicijos parku – europinio lygmens gamtos ir meno kūriniu. Peizažinėje parko dalyje, amžininkų vadintoje Šveicarija, gausu Lietuvos kraštovaizdžiui nebūdingų kalnų vaizdų. Čia ir vienintelis Lietuvoje viadukas su požemine uola, pro kurios apačią prateka kaskadinis upelis.

Lentvario dvaro sodybos rūmai – išskirtinis rezidencinės neogotikinės architektūros Lietuvoje pavyzdys. 2001

Plungės dvaro sodybos rūmai iš šiaurės pusės. 2012

ONUŠKIO DVARO SODYBA

Sodybą, kurios fragmentai išliko iki šių dienų, suformavo Komarai, kurie įsigijo Onuškę XVIII a. pab. ir valdė dvarą ilgiau nei šimtmetį. Statybos ir kraštovaizdžio pertvarkos darbai suintensyvėjo XIX a. II ketvirtyje, ėmus šeiminkauti Teofilui Komarui. Jis pastatė klasicistinius rūmus, o komplekso įrengimo darbus pratęsė jo sūnus Vladislovas.

Dvaro sodybos plano kompozicija originali, kituose Lietuvos klasicizmo laikotarpio dvaruose retai pasitaikanti. Aplink erdvų sodybos centro kiemą pusračiu išdėstyti reprezentaciniai pastatai. Abipus rūmų, atgręžtos į juos kampu, stovėjo oficinios (įvairiais laikotarpiais jose buvo ekonomo namas ir virtuvė) – dabar liko tik jų fragmentai. Arčiau kelio, statmenai rūmams pastatyti ligi šiol išlikę žirgynas ir svirnas. Kiti, daugiausia ūkinės paskirties pastatai buvo išdėstyti laisviau, tarytum pasklidę po sodybą ir įvairiais kampais pasukti į rūmus. Pagrindiniai ūkiniai pastatai sumaniai pritaikyti prie staigių reljefo nuolydžių. Jų fasadai dekoratyvūs: derintos kelios statybinės ir apdailos medžiagos (akmenys, plytos, tinkas), panaudotas pusapskričių, piliastrais paremtų arkų motyvas.

Rūmai stačiakampio plano, vienaaukščiai su mezoninu, pakylėti ant aukšto cokolio. Pagrindinio fasado puošmena – didingas keturių jonėniškųjų kolonų portikas, kurį užbaigia žemas stambiais dantukais papuoštas frontonas. Aukšti, platūs centriniai laiptai vizualiai dar paaukština portiką ir suteikia pastatui monumentalumo ir iškilmingumo. Priešingame, į parką žvelgiančiame klasicistinių rūmų fasade buvo pusapvalis rizalitas – pastato viduje šioje vietoje būta centrinės ovalinės salės (XX a. pr. čia stovėjo biliardo stalas) su neįtikėtinais aukštu kupolu. Nuo terasos ir balkono buvo galima grožėtis medžių grupelių kompozicija, laukų ir miškų vaizdu, puikiu peizažiniu parku.

XX a. pr. dvarą paveldėjo V. Komaro vaikai – Eugenija, Vitoldas ir Zofija su šeimomis – paskutinieji Onuškio dvarininkai, tačiau sodybos šlovės laikai pasibaigė jau Pirmojo pasaulinio karo metais: apdegė rūmai, o XX a. 3-iajame deš. vykdant žemės reformą išparceliuotos dvaro valdos, tad nebebuvo lėšų atkurti ir išlaikyti nemenkus pastatus.

Onuškio dvaro sodybos rūmų griuvėsiai. 2011